

Kül- és biztonságpolitika

Nemzetközi klímapolitika	110
Az Európai Unió fejlesztési politikája a fenntartható fejlődésért	112
Az Európai Unió válságkezelési szerepvállalása a Száhel krízisövezetében	114
Hibrid fenyegetések és az energetikai infrastruktúra biztonsága	116
Küzdelem az emberkereskedelem ellen	118
Az EU fejlesztési segélypolitikája számokban	120
Források	121

Nemzetközi klímapolitika

„A klímaválság vörös riasztás az emberiség számára” – figyelmeztetett António Guterres, az ENSZ főtitkára 2021-ben. A károsanyag-kibocsátás az évszázad végéig átlagosan 3 °C-kal fogja felmelegíteni a Föld klímáját. Ez duplája az éghajlatváltozásról szóló Párizsi Megállapodásban vállaltak – állapította meg az ENSZ Éghajlatváltozási Kormányközi Testületének (IPCC) 2021-es klímaügyi jelentése (Masson-Delmotte et al. 2021). Ha nem csökken 2030 előtt a szén-dioxid-kibocsátás, esélytelen, hogy a 21. század végéig 1,5 °C alatt maradjon a felmelegedés mértéke. A korábbi vállalások növelése ezért is volt a glasgowi, 26. ENSZ klímaügyi konferencia (Conference of the Parties 26, COP26) a 2021-es év legfontosabb klímavédelmi eseményének egyik fő célkitűzése.

Az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezménye

A klímaváltozás globális kezelésére irányuló első lépés az ENSZ Éghajlatváltozási Keretegyezményének (UNFCCC) aláírása volt (1992), amelyben elismerték a globális felmelegedés, az üvegházhatású gázok és az éghajlatváltozás kedvezőtlen alakulásának összefüggéseit és az alacsony szén-dioxid-kibocsátás stratégiájának fontosságát. A fejlett ipari országok kötelezték magukat az éghajlatváltozás megelőzésére és káros hatásainak mérséklésére. Vállalták, hogy nyilvántartást vezetnek kibocsátásaikról, s olyan technológiákat alkalmaznak, amelyek 2000-ben is az 1990-es szinten tartják az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását. A felek megegyeztek rendszeres klímaügyi konferenciák rendezéséről. Az ehhez szükséges rendszert az 1997-es Kiotói Jegyzőkönyv teremtette meg, bevezetve a „kibocsátható mennyiség” fogalmát.

Párizsi Megállapodás

Az ENSZ Közgyűlése által 2015-ben elfogadott fenntartható fejlődés programja felhívja a figyelmet a klímaváltozáshoz kapcsolódó veszélyekkel szembeni ellenálló és alkalmazkodóképesség megerősítésére, a megfelelő intéz-

kedések nemzeti politikákba történő integrálására, valamint a keretegyezményben részes fejlett országok által vállalt évi 100 milliárd dollár mobilizálására 2020-ig a fejlődő országok javára.

Ebben az évben hozták tető alá a keretegyezmény aláírói a Párizsi Megállapodást, melynek célja, hogy a globális felmelegedést 1,5 °C (de maximum 2 °C) alatt tartsák az iparosodás előtti mértékhez képest. Ennek eléréséhez az aláíró országok feladata kidolgozni saját, nemzetileg meghatározott hozzájárulásait. A megállapodás vállalásainak teljesítése már nemcsak a fejlett, hanem a fejlődő országok számára is kötelező, gazdasági szintjükhöz és kapacitáikhoz mérten, eltérő felelősséggel és méltányossággal. Mivel a kitűzött cél végrehajtása minden részes féltől gazdasági és társadalmi átalakulást igényel, a kötelezettségek teljesítéséhez a fejlődő országok pénzügyi, technológiai és kapacitásépítési támogatásban részesülnek. A megállapodás alapján az országok ötéves ciklusra vállaltak éghajlatpolitikai intézkedéseket, melynek végén beszámolnak azok eredményességéről.

Szakértők felhívják a figyelmet, hogy a NASA Goddard Intézetének 2016-os Globális Felszíni Hőmérséklet-elemzése (GISTEMP) szerint a globális hőmérséklet-emelkedés az iparosodás előtti időszakhoz képest már 2016-ban meghaladta az 1 °C-ot (Hansen et al. 2016). Ezzel érvel az ENSZ 2018-as kibocsátási jelentése (UN Environment 2018), amikor azt állítja, hogy a Párizsi Megállapodás kötelezettségvállalásait 2030 előtt jelentősen növelni kell. Mindemellett az ENSZ klímaváltozással foglalkozó oldalának értékelése megállapítja, hogy a megállapodás hatálybalépése számos alacsony szén-dioxid-kibocsátású megoldást és új piacokat ösztönzött. Egyre több szereplő tűz ki szén-dioxid-semlegességi célokat, leginkább az energia- és a közlekedési ágazatban. Értékelése szerint 2030-ra a nulla szén-dioxid-kibocsátású megoldások versenyképesek lehetnek a nagy kibocsátó ágazatokban, amelyek a globális kibocsátás 70 százalékát teszik ki.

COP26

A Nemzetközi Energiaügynökség 2021-es éves jelentése (IEA 2021) és az ENSZ 2021-es kibocsátási jelentése (UNEP 2021) további konkrét számokkal támasztja alá, miért elégtelenek a Párizsi Megállapodás nemzeti vállalásai: az előbbi 2,6 °C-os, míg az utóbbi 2,7 °C-os felmelegedést vetít előre. A fenntartható fejlődési célok eléréséről szóló 2021-es ENSZ-jelentés (UN 2021a) arra figyelmeztet, hogy az üvegházhatású gázok koncentrációja 2020-ban is tovább nőtt. A COP26 legfontosabb kérdései ezért a kibocsátáskereskedelmi szabályok, a kibocsátáscsökkentési kötelezettségvállalások és a klímaváltozás hatásainak leginkább kitett országoknak járó támogatások voltak. A felek megállapodtak az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás és az éghajlatváltozás mérséklését célzó intézkedések fokozásában, a klímafinanszírozás hajlandóságának növelésében, valamint a fosszilis tüzelőanyagok támogatásának fokozatos csökkentésében.

COP 26: Glasgow-i klímaegyezmény

Az Európai Unió klímapolitikája

A klímaváltozás az Európai Unió (EU) külpolitikájának központi eleme. Az EU éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodásról szóló, 2013-as stratégiája (COM(2013) 216 final) meghatározta a tagállami kereteket, eszközöket az éghaj-

latváltozás hatásaival szembeni hatékonyabb felkészültséghez. A közös kül- és biztonságpolitika globális stratégiájában és „Az ellenállóképesség stratégiai megközelítése az EU külső tevékenységeiben” című bizottsági közleményben (JOIN(2017) 21 final) is egyértelművé teszi elköteleződését a fenntartható fejlődés mellett. Törekszik arra, hogy – a globális kormányzás jegyében – nemzetközi és regionális szervezetekkel, államokkal és nem állami szereplőkkel együttműködve reagáljon a globális kihívásokra. A klímaváltozás kihívásainak kezelése rugalmas megközelítést kíván, ezért az uniós külpolitikai stratégia egyik prioritása a reziliencia építése.

A 2019–2024-es időszakra szóló új stratégiai menetrend célul tűzi ki a klímasemleges, zöld, méltányos és szociális Európa megvalósítását. Az Európai Bizottság (EB) erre az időszakra szóló prioritásai között szerepel az európai zöld megállapodás (COM(2019) 640 final), amellyel – az Európai Parlament elemzése szerint – az éghajlati diplomácia az uniós külpolitikai stratégia megvalósításának központi elemévé válik (Tänzler et al. 2021:4). Fő célját, hogy Európa gazdasága és társadalma 2050-re váljon klímasemlegessé, az európai klímarendelettel ((EU) 2021/1119) kívánják végrehajtani. Köztes célja, hogy 2030-ra a tagállamok az 1990-es szinthez képest legalább 55 százalékkal csökkentsék az üvegházhatású gázok nettó kibocsátását, azaz a kibocsátott szén-dioxid, illetve a légkörből kivont és a természetes szénelnyelőkben (például erdőkben) tárolt szén-dioxid mennyiségének különbségét.

Az EB vitaanyagában (COM(2019) 22.) célul tűzi ki, hogy a 2021–2027 közötti költségvetésben az éghajlattal kapcsolatos kiadások minimuma a teljes költségvetés 25 százaléka legyen. 2020-ban az EU 23,39 milliárd eurót különített el az éghajlatváltozás elleni küzdelem finanszírozására. A 2021–2027-re szóló többéves pénzügyi keretből és a Next Generation EU helyreállítási tervből az összes kiadás 30 százalékat az éghajlattal kapcsolatos projektekre fordítják. Szakértők szerint az európai zöld megállapodás és az uniós éghajlat-politikai finanszírozás sikere nagymértékben függ a világ más részein végbemenő zöld átállástól (Di Ciommo–Ahairwe 2021). A COP26-klímacsúcs vállalásai ezért is meghatározóak.

Az Európai Unió fejlesztési politikája a fenntartható fejlődésért

Az Európai Unió külpolitikájának központi eleme a fejlődő országok támogatása. Ez elsősorban a szegénység felszámolására irányul, de hasonlóan fontos cél, hogy a legkevésbé fejlett országokban is elősegítse a fenntartható fejlődést, az emberi jogok és a demokrácia védelmét, a nemek közötti egyenlőség megvalósítását, a béke és a befogadó társadalmak előmozdítását, valamint a környezeti és éghajlati kihívások kezelését. Ezek a célok számos ponton összhangban vannak az ENSZ fenntartható fejlődési céljaival (különösen az 1., 5., 12. és 16. cél), támogatva azok megvalósítását a fejlődő országokban.

Új elosztási rendszer

Az EU már most is a világ legnagyobb donora a fejlesztési támogatás terén (OECD 2020), 2020-ban 66,8 milliárd euró összegű hivatalos fejlesztési támogatást (ODA) nyújtott, azonban 2030-ra a bruttó nemzeti jövedelemhez viszonyított ODA arányát a jelenlegi 0,5-ről 0,7 százalékra kívánja növelni (Eurostat 2021).

2021-ben új alapokra helyezte az elosztást: a Globális Európa – Szomszédsági, Fejlesztési és Nemzetközi Együttműködési Eszköz (NDICI) és az Európai Fenntartható Fejlődési Alap (EFFA+) már az új globális fejlesztésfinanszírozási modellt követi. A finanszírozás a fenntartható fejlesztési célok 2030-ig történő teljesítésére irányul, orvosolva az ENSZ által e célkitűzés kapcsán feltárt finanszírozási hiányt. 2021. január 1. és 2027. december 31. között az EU az EFFA+ alapból maximum 53,45 milliárd eurós garanciát biztosíthat ((EU) 2021/947).

Az uniós költségvetésben az NDICI a legfőbb finanszírozási forrás. A 2021–2027-es időszakra szólóan keretösszege 79,5 milliárd euró. Ennek megoszlása a következő:

- 60,4 milliárd euró földrajzi programokra: ezen belül 19,3 milliárd euró az Európai Szomszédságpolitika által lefedett országok számára és 41,1 milliárd euró a szub-szaharai, karibi és csendes-óceáni térségre;
- 6,4 milliárd euró tematikus programokra (emberi jogok és a demokrácia; társadalmi szervezetek; béke, a stabilitás és a konfliktus megelőzése; globális kihívások);

- 3,2 milliárd euró a gyorsreagálási tevékenységekre;
- 9,5 milliárd euró marad az újonnan felmerülő kihívásokra, mint tartalék.

Az EU részben ezen keresztül finanszírozza az arányaiban legtöbb támogatást élvező hetvenkilenc afrikai, karibi és csendes-óceáni államot. Velük 2020-ban újították meg az együttműködésük alapját képező, eredetileg húsz évvel korábban megkötött Cotonoui Megállapodást, mely szerint az érintett országok a támogatást a szegénység felszámolásán túl a világ gazdaságba történő fokozatos integrációjuk elősegítésére kapják. Az EU törekvése ezen a téren változatlan: a fejlődő országok a kapott támogatáshoz adják hozzá saját erőforrásaikat, és céltudatos intézkedésekkel törekedjenek arra, hogy távlatosan ne szoruljanak segélyekre (Eurostat 2021).

Hatékonyság és átláthatóság

Az EU nagy hangsúlyt helyez a fejlesztési források hatékony célba juttatására és a hatékonyságot javító átláthatóságra. Ennek érdekében lett tagja a Hatékony Fejlesztési Együttműködésre Irányuló Globális Partnerségnek (GPEDC). Ennek a partnerségnek a működési keretét a puszani fórumon (2011) fogadták el, egyben kidolgoztak egy olyan közös nyílt szabványt, amely a pénzügyi támogatásokkal összefüggő információk egységes elektronikus közzétételére alkalmas. Az EU saját adatbázist is indított „EU Aid Explorer” néven, amely az általa nyújtott nemzetközi fejlesztési támogatásokról ad naprakész információt. Mindemelllett az Európai Bizottság (EB) időről időre összeállít jelentéseket a fejlesztéspolitikai eredményeiről, a legutóbbi 2019-ben készült (SWD(2019) 20 final).

A hatékonyságra való törekvés ellenére az EB által egy 2020-ban publikált jelentés szerint az uniós fejlesztési teljesítmény mégis romlott a 2016–2018-as periódushoz képest (BKP Development 2020:59). Ennek az lehet az oka, hogy a tagországok között nincs egyetértés a hatékonyság növelésének módját illetően, a fejlesztéspolitikával szorosan összefüggő migráció kérdésében, és a fejlesztési programok

sem igazodnak mindig megfelelően a fejlődő országok igényeihez. Kérdés továbbá, hogy a támogatások nemcsak egy szűken meghatározott területen hatékonyak-e, ahogyan ezt a tagállami képviselők többsége gondolja.

Az ENSZ szervezeteinek nyújtott uniós (UNDP) támogatások jelentősen bővültek az elmúlt húsz évben (Lundsgaarde 2021). Annak ellenére igaz ez, hogy közben a tagállamok támogatásai messze alulmaradnak az EB által nyújtott UNDP-támogatásokhoz képest. A hatékony fejlesztési politika szempontjából általában is kihívást jelent az egyes finanszírozási prioritások eltérése, az EB és a tagállamok közötti megfelelő kollektív megközelítés és együttműködés hiánya. Értékelések szerint az sem teljesen világos, hogy az EU milyen kritériumok alapján választja ki végrehajtó partnereit, és finanszírozási döntései mögött milyen stratégiák állnak (Lundsgaarde 2021).

A fenti kihívások mellett az Európai Parlament Kutatószolgálatának tanulmánya idesorolja a migrációt is, mint olyan prioritást, amellyel az EU-nak számolnia kell a jövőben is (Bassot 2022).

Az EU 2020-ban indította el Team Europe elnevezésű cselekvési programját, amellyel azonnali támogatást kívántak nyújtani a Covid19-járvánnyal is sújtott, támogatásra szoruló partnerországoknak. A program három prioritása (Koch et al. 2021):

- a humanitárius segélyek gyors célba juttatása,
- az egészségügyi rendszerek megerősítése,
- a világjárvány gazdasági és társadalmi hatásainak enyhítése.

A 46 milliárd eurós költségvetésű cselekvési program 65 százalékát a legkevésbé fejlett országok kapták (European Commission 2021). A pénzügyi segítségen túl a Team Europe

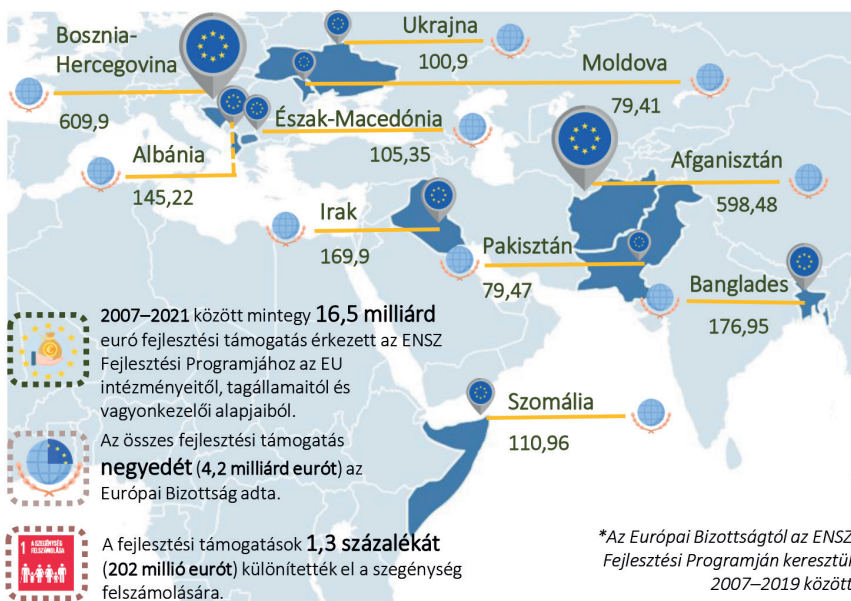
az egyik vezető adományozója a COVAX-programnak, amelyen keresztül 2021 végéig 500 millió dózis vakcinát juttattak a rászoruló országokba (Gavi 2022).

Vélemények szerint a Team Europe fő motivációja, hogy erősítse az EU profilját fejlesztési együttműködési szereplőként, továbbá nem elhanyagolhatóak a geopolitikai megfontolások sem Kínának a járvány óta megnövekedett hatalmi szerepe miatt (Burni et al. 2022).

A migrációs nyomás hatására 2015-től kezdődően az EU fokozta elkötelezettségét, különösen Niger, Nigéria, Szenegál, Mali és Etiópia tekintetében. Az EU Szükséghelyzeti Alap Afrikáért lehetővé tette a fejlesztési

források átirányítását és összpontosítását migrációs célokra, a migráció kiváltó okainak közvetlenül a helyszínen történő kezelését célozva. Sürgősségi jellege gyorsabb végrehajtást és egyszerűbb projektmenedzsmentet tesz lehetővé azáltal, hogy a megvalósítás elsősorban az EU-tagállamok fejlesztési ügynökségeihez tartozik (Mouthaan 2022). Az EU monitoringrendszerei alapján eddig 5 milliárd euró került kifizetésre, majdnem 9,5 millió afrikai részesült szociális ellátásban, és több mint 127 ezer állást létesítettek.

A TOP 10 fejlesztési támogatásban részesülő ország (millió euró)*

Új kihívások

Az UNDP humán fejlődésről szóló, 2020. évi jelentése megállapította, hogy a környezeti kihívások és a Covid19-járvány még sebezhetőbbé tette a fejlődő országokat. Az általuk használt mérőszám, az emberi fejlettségi index (HDI) célja, hogy határozott cselekvéseket ösztönözzön a fejlesztési politikák terén is. Márpedig a cselekvés közös érdek, és hatással van a fenntartható fejlődésre is: az alacsony indexszel bíró országoknak általában magasabb az ökológiai lábnyomuk.

Az Európai Unió válságkezelési szerepvállalása a Száhel krízisövezetében

A Száhel-övezet a világ legsúlyosabb és legkomplexebb válságövezeteinek egyike. A területet szűkebb geopolitikai értelemben a Száhel G5-országai (Burkina Faso, Mauritánia, Mali, Niger, Csád) és a Csád-tó medencéjében Északkelet-Nigéria és Észak-Kamerun alkotja. A Száhel ma egyet jelent a törékeny államisággal, az etnikai feszültségekkel terhelt politikai polarizációval, a növekvő szegénységgel és társadalmi egyenlőtlenséggel, a menekültek és belső elvándorlók növekvő számával, valamint a szervezett bűnözői csoportok és a dzsihadista milíciák térnyerésével.

A régió országai az ENSZ humán fejlettségi mutatója szerint az utolsók közé tartoznak. Lakosságuk dinamikusan növekszik egy olyan környezetben, ahol a konfliktust kiváltó okok között kiemelt helyen szerepel a túlnépesedés és a klímaváltozás miatt szűkülő természeti erőforrások elérhetősége. A Száhel térségében a mezőgazdasági használatra alkalmas földterületek 80 százalékkal csökkentek, a hőmérséklet pedig másfélszer gyorsabban emelkedik, mint a világ más részein, s a növekedés 2030-ra meghaladhatja a négy Celsius-fokot is (Bodewig 2019). Elemzők arra figyelmeztetnek, hogy ez az összetett krízishelyzet már 2025-re teljes káoszba sülyesztheti az övezet országait (Faleg 2021). A Száhel ezért ma – Mark Lowcock (2020) hasonlatával élve – a fejlett világ számára nem más, mint egy „kanári a szénbányában”. Azt jelzi az utolsó pillanatban, hogy mi történhet a világ sérülékeny területeivel, ha nem sikerül megoldást találni a klímaváltozás lassítására és a krízisövezetekben élő társadalmak ellenálló képességének növelésére.

Nemzetközi válságkezelő missziók

A térségben a 2010-es évek eleje óta egyre aktívabbak a nemzetközi missziók. A béke megteremtése ugyanis előfeltétele a humanitárius segélyek célba juttatásának, a gazdasági fejlesztéseknek és a fenntartható fejlődés biztosításának. A válságövezetek békéjének és biztonságának helyreállítása az Európai Unió külpolitikai stratégiáiban – az ENSZ 2030-as fenntartható menetrendjének 16. céljához csatlakozva – kiemelt helyen szerepel.

A 2010-es évek elejétől széles körű támogatásai révén már az EU is jelen van a térségben, 2015 óta pedig kiemelten fókuszál a területre a közvetlen biztonsági kockázatot jelentő illegális migrációs hullámok, valamint a terrorizmus és a szervezett bűnözés erősödése miatt (Bøås 2019; Borrell 2021). A G5-országok biztonsági, humanitárius és fejlesztési támogatására az EU a 2014 és 2020 közötti időszakra 8 milliárd eurót szánt, melyből 2020 végéig 4,6 milliárdot használtak fel. Ezenfelül a terrorizmus elleni küzdelem jegyében több mint 150 millió euróval támogatta a G5 Száhel közös haderejének felállítását, de szerepet vállalt a Csád-medence országainak közös hadserege finanszírozásában is. A terrorizmus és szervezett bűnözés elleni küzdelem fokozása céljából 2013-ban katonai kiképző missziót indított Maliban, amelyben Magyarország is részt vesz. A katonai támogatás mellett uniós kiképző és támogató civil missziók indultak 2014-ben Maliban és 2016-ban Nigerben is. Ezek keretében 2020-ig több mint 13 ezer főt képeztek ki Nigerben a rendőri erők, illetve több mint 18 ezer főt Mali fegyveres ereje számára (Ioannides 2020). E missziókat az 2021-ig 90 százalékban a részt vevő államok finanszírozták.

Tizenhét EU-tagország az ENSZ Maliban működő katonai missziójának (MINUSMA) is tagja. Az európai országok növekvő szerepvállalását jelzi továbbá, hogy a Száhel Koalíció – melyet az EU, Franciaország és Németország alapított – kezdeményezésére 2020-ban egy főként uniós államokból álló különleges műveleti missziót (Takuba) is felállítottak. A harccsoport – melyhez Magyarország legfeljebb nyolcvan katonával ugyancsak csatlakozott – célja, hogy a nemzetközi és helyi erőkkel együttműködve felszámolja a Mali, Burkina Faso és Niger határvidékén működő terrorszervezeteket (30/2021. (XI. 9.) OGY határozat).

Eszkalálódó erőszak és növekvő krízis

Az erőfeszítések ellenére a Száhel válsága az utóbbi években tovább fokozódott. A lakosok egyre nagyobb számban hagyják el otthonaikat az éhezés, a terrorfenyegetettség

vagy éppen az egészségügyi ellátás hiánya miatt. A Covid19-járvány a krízist – különösen a gyermekek és nők sokrétű fenyegetettségét – tovább súlyosbította. A válsághelyzet egyik fő katalizátora azonban a térséget uraló dzsihadista erőszak. A régióban a 2010 és 2019 közötti időszakban nyolcvanszorosára nőtt a fegyveres incidensek száma, s ez az emelkedő trend 2020–21-ben tovább folytatódott. A támadásokban 2018 és 2020 között közel 20 ezer ember lelte halálát (Faleg 2021; AC 2021).

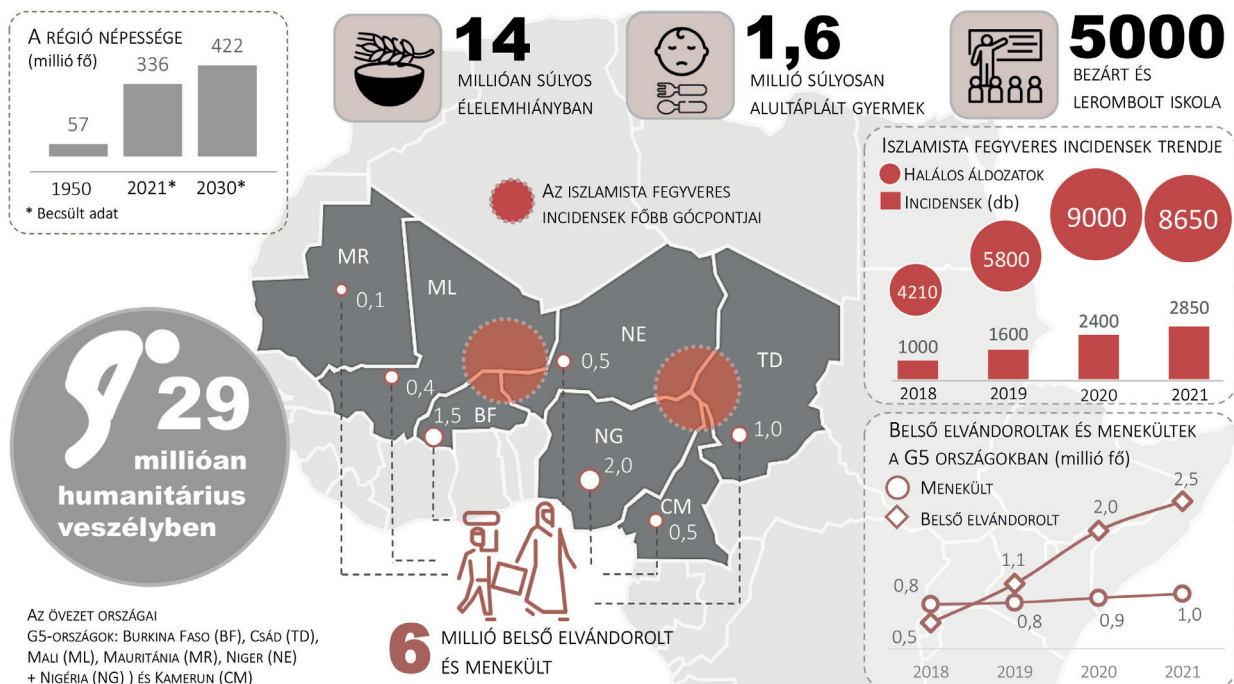
Kritikák és új irányok

Az erőszak térnyerése csak a mélyülő válság felszíni tünete. Elemzők egyetértenek abban, hogy az elmúlt időszak nemzetközi szerepvállalásai nem a konfliktusok kiváltó okaira és a fenntartható fejlesztésekre, hanem leginkább a fejlett

a közbiztonságot, a megélhetést, az alapvető közszolgáltatásokat és az igazságszolgáltatást. Az államokba vetett bizalmat erodálta a korrupció és egyes esetekben a kormányerők büntetlenül hagyott jogsértései is. E folyamatok újabb ajtókat nyitottak a dzsihadista fegyveres szervezetek megerősödése előtt. Térnyerésük beláthatatlan távolságba tolja ki a Száhel országainak reorganizációját.

Az eszkalálódó krízis miatt – amely a stabilabb szomszédos államokat is veszélyezteti – az EU Tanácsa 2021. április 16-án a korábbinál ambiciózusabb Száhel-stratégiát (7723/21) fogadott el. A stratégiában a jó kormányzás, az elszámoltathatóság, a gyermekek és nők védelme, a fenntartható békéhez és stabilitáshoz szükséges jogállami, illetve emberi jogi szempontok nagyobb hangsúlyt kaptak. E célokat az új uniós költségvetés is segíti, amely immár lehetővé

A Száhel és Csád-medence válságövezete 2021-ben

államok rövid távú biztonsági és politikai érdekeire koncentráltak. Véleményük szerint a támogatások több esetben nem a lakosság igényeit szolgálták, hanem a gyenge legitimitással rendelkező helyi kormányok és hadseregek megerősítését eredményezték (Bøås 2019; Maiga–Adam 2018; Osland–Erstad 2020; Faleg 2021).

Az Európai Parlament állásfoglalása (2020/2002(INI)) szerint a Száhel-országok kormányainak elfogadottsága jelentősen csökkent azáltal, hogy nem képesek biztosítani

teszi a helyi szereplők közvetlen támogatását és a missziók közösségi finanszírozását is (Immenkamp 2021). A stratégia prioritásnak tekinti a humanitárius segítségnyújtást és a biztonság gyors helyreállítását is.

A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a fegyverek elhallgattatása a konfliktusok mélyben gyökerező okainak kezelése nélkül csak ideiglenes megoldást eredményezhet. A helyi és nemzetközi szereplők számára az igazi kihívást a hosszú távú stabilitás megteremtése jelenti majd.

Hibrid fenyegetések és az energetikai infrastruktúra biztonsága

A 2010-es évekre érezhetően szélesedett azoknak az eszközöknek a tárháza, amelyeket egy agresszorként fellépő állam vagy egy terrorszervezet alkalmazhat politikai, gazdasági vagy katonai céljainak elérése érdekében. Ezeket az eszközöket olyan célpontok – államok vagy akár egész régiók – ellen veti be, amelyeket gyengíteni, destabilizálni kíván. Mivel eszközei vegyesen hagyományos, katonai, valamint új, nem katonai jellegűek, biztonságpolitikai szakmai körökben a „hibrid hadviselés” elnevezést kezdték rá használni. Ebből következően azt a fenyegetést, amelyet ez a hadviselési forma a nemzetközi közösség számára jelent, s amellyel szemben az országoknak és katonai szervezeteknek a védekezés módozatairól kell gondoskodniuk, a „hibrid fenyegetés” fogalmával írják le.

Egyes biztonságpolitikai szakértők ugyanakkor kétségbe vonják a „hibrid fenyegetés” mint új fogalom létjogosultságát, mondván, az országok vagy szövetségek közötti konfliktusokat a történelem során korábban sem csak

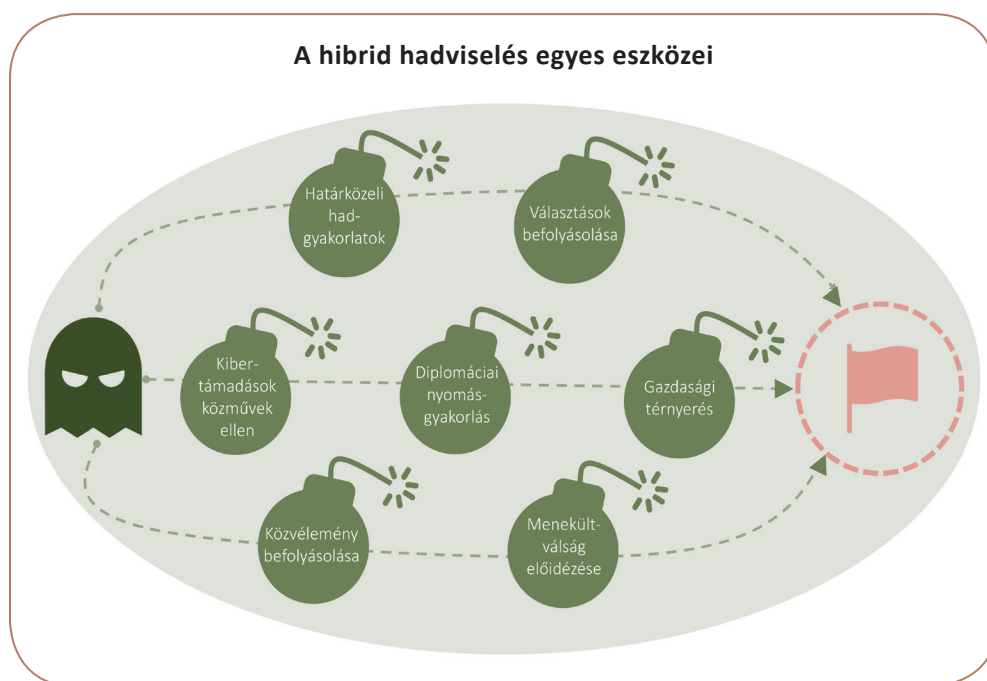
fegyverekkel vagy diplomáciai úton vívták, hanem számos egyéb módon, például gazdasági szankciókkal, a belső megosztottság, elégedetlenségek elmélyítésével. Az eszköztár azonban kétségtelenül kiszélesedett, elsősorban a technológiai fejlődés, a digitalizáció előretörésével, ám – mint az akár egy menekültválság mesterséges előidézése kapcsán látható – egyéb módszerekkel is.

Példák a hibrid hadviselésre

Európa és a NATO elsősorban Oroszország és Kína részéről érzékel és tapasztal hibrid fenyegetéseket (Deni 2021). Ukrajna ellen például Oroszország évek óta vegyesen vetett be katonai és nem katonai eszközöket azzal a szándékkal, hogy lépéseinek sorozataival kárt okozzon, ám közben ne váltsa ki a nemzetközi közösség beavatkozását, nyílt háború ne következzen be. Szándékai eléréséhez célzott kibertámadásokat is végrehajtott, mielőtt 2022 februárjában a hagyományos, fegyveres háborút megindította (Zarembó–Solodkyy 2021).

Az EU Bizottságának elnöke és a NATO főtitkára szerint Lukasenka fehérorosz elnök eljárása is a hibrid hadviselés egyik eszközének tekinthető. Az elnök az újraválasztása legitim voltát megkérdőjelező, majd ennek folytán Fehéroroszország ellen szankciókat foganatosító Európai Unió ellen válaszlépésként az országába érkező menekülteket vetette be. Ezeket a Nyugat-Európába eljutni kívánó menekülteket 2021 novemberében szervezetten szállították az ország európai uniós tagországokkal szomszédos határait, hogy menekültválságot idézzenek elő (EC 2021).

A hibrid hadviselés egyes eszközei

Irán 2020 áprilisában Izrael ivó- és szennyvízlevesítésmé-
nyeinek informatikai hálózatát támadta meg, s ezzel rövid
időre megbénította a működésüket. Válaszul Izrael egy
kibertámadással Irán legnagyobb kikötőjét tette napokra
üzemképtelenné (Siman-Tov–Even 2020). 2021 májusában
pedig Norvégiában ért támadás egy vízhálózati rendszert,
s emiatt kétszáz település maradt víz nélkül (CSIS 2021).

A védekezés formája és intézményrendszere

A NATO 2014 óta foglalkozik kiemelten a hibrid fenyegetés
elleni védekezés lehetőségeivel (Walesi Nyilatkozat, 2014).
Az általa felállított háromfokozatú stratégia első lépéseként
az országoknak fel kell mérniük, melyek a sebezhető pont-
jaik, amelyeket a már megismert hibrid támadási eszköztár
fenyegethet. Mivel a támadás már korántsem csak katonai
jellegű lehet, a védekezésre az egész társadalmat, s mellette
az informatikai rendszereket, a közműveket is szükséges
felkészíteni. Amennyiben egy hibrid támadás esélye meg-
nőve, életbe lép a második fokozat, amelynek során már
az agresszor elrettentése a cél. Ha pedig a támadás már
megkezdődött, harmadik fokozatként az aktív védekezésnek
kell előtérbe kerülnie (NATO 2015).

Az Európai Unió abban jelölte meg a feladatát, hogy előse-
gítse a tagországok közötti együttműködést a lehetséges tá-
madási formák elleni védekezés terén, miközben gondoskodik
az uniós intézmények biztonságáról. Az egyik legfontosabb
EU-ügynökség a hibrid fenyegetések elleni küzdelem terüle-
tén az EU Hírszerző és Helyzetértékelő Központja (INTCEN),
illetve ennek szervezetén belül az EU Hibrid Fúziós Központja
(HFC). Emellett 2017-ben Helsinkiben közös NATO–EU-kez-
deményezés, a Hibrid Fenyegetések Elleni Európai Kiválósági
Központ (Hybrid CoE) kezdte meg működését azzal a megbí-
zatással, hogy ösztönözze a Központokhoz csatlakozó tagorszá-
gok stratégiai együttműködését, egyben kutassa és a közvé-
leménnyel is ismertesse meg a hibrid hadviselés mibenlétét.

A hibrid fenyegetés jelentőségét Magyarország is felis-
merte, ezért is csatlakozott 2019-ben a Hybrid CoE-hoz, s
vette fel a kormány az ellene szükséges felkészülés feladatát
a 2020-ban elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégiájába.
Ezek a lépések az ENSZ fenntartható fejlődési céljaival (SDG)
is egybevágóak, ugyanis a célok között a béke megőrzése
és fenntartása is szerepel (SDG 16.).

Az energiaszektor biztonsága

Magyarországon az energetikai szektort az áramot termelő
erőművek, az elektromos hálózat, a kőolajat és a földgázt

termelő és tároló létesítmények, a szállítóvezetékek és a kő-
olaj-feldolgozók, valamint a távhőrendszer létesítményei al-
kötik. Azért minősülnek létfontosságú rendszereknek, más
néven kritikus infrastruktúráknak, mert működési zavaruk
a lakosság mindennapi életére és a gazdaság működésére
is komoly hatással van.

Az energetikai létesítményeket és rendszereket is vi-
lágszerte egyre gyakrabban éri kibertámadás. A szomszéd-
os Ukrajnában 2015 decemberében például az ország
villamosenergia-hálózatának egy részét bénították meg,
melynek folytán negyedmillió fogyasztó maradt órákon
keresztül áram nélkül. Az Egyesült Államokban 2021 má-
jusában egy üzemanyag-szállító vezetékhálózat közpon-
ti rendszerét érte kibertámadás. A megtámadott cég az
egész hálózatát lezárta napokra, a kiesés miatt komoly
üzemanyag-ellátási gondok alakultak ki az ország keleti
partvidékén (MTI 2021).

Mindkét eset rávilágított, hogy a digitalizáció magas foka
és a hálózatok egységes rendszerbe szervezése az energia-
szektorban azzal a veszéllyel jár, hogy egy rendszerirányí-
tó központot érő kibertámadás nagy területre kiterjedő
szolgáltatáskiesést tud okozni. Éppen ezért kiemelten fontos
a védekezés stratégiájának a kidolgozása ebben a szektor-
ban is, hogy egyes létesítmények és rendszerek ne álljanak
védtelenül egy ilyen támadással szemben.

A stratégia részét kell képeznie egy alapos kockázatelem-
zésnek, de ugyanilyen fontos a területen működő vállala-
tok közötti tapasztalatcseré és információmegosztás. Csök-
kenheteti továbbá a támadással előidézhető kár mértékét,
ha a hálózatok irányítása decentralizált. Németországban
például az áramellátás irányítása nem egyetlen szerverről,
hanem több, Németország-szerte elosztott szerveren ke-
resztül történik (Heigl 2021).

Magyarországon mintaszerű a villamosenergia-ágazatban
2018-ban született, SeConSys (Security for Control Systems)
elnevezésű, széles körű együttműködés. Ebben az együtt-
működésben a villamosenergia-iparban és a kiberbiztonság
területén működő cégek és az illetékes állami szervezetek
szakemberei közösen vesznek részt. Céljuk a hatékony vé-
dekezéshez szükséges technológiai fejlesztés és a megfele-
lő szabályozás részleteinek kidolgozása (Görgey–Krasznay
2021).

Szakértők szerint az EU tagországainak egyre inkább
számítaniuk kell kibertámadásokra. A kihívásra a közösség
egy új, uniós szintű kibervédelmi irányelvvel (NIS2) készül
válaszolni (Stupp 2021).

Küzdelem az emberkereskedelem ellen

Az emberkereskedelem és a munkaerő-kizsákmányolás a rabszolgatartás modern formája, az ember egyéni szabadságának és méltóságának egyik legsúlyosabb megsértése. Megfékezésére az utóbbi két évtizedben nemzeti és nemzetközi szinteken egyaránt egyre nagyobb hangsúly helyeződött. E folyamat mérföldkövei a 2000-ben Palermóban elfogadott ENSZ-jegyzőkönyvek, az Európa Tanács 2005-ben megalkotott emberkereskedelem elleni egyezménye és az Európai Unió 2011-ben elfogadott irányelve (2011/36/EU) voltak. A rabszolgaság, a kényszersmunka, az emberekkel való kereskedelem tilalmát emellett az Európai Unió Alapjogi Chartája és az EU-tagállamok alkotmányai is rögzítik.

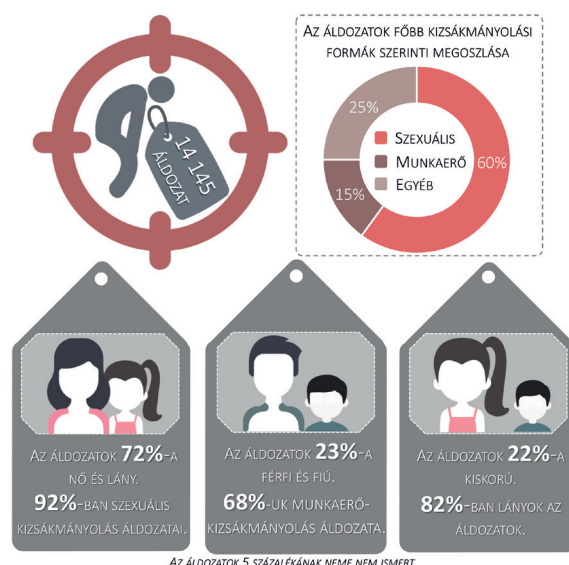
Az erőfeszítések ellenére azonban az emberkereskedelem világszerte elterjedt, gyakran szervezett bűnözői csoportokhoz köthető bűncselekménnyé vált. Súlyossága miatt az EU Bizottsága (a továbbiakban: Bizottság) 2021-ben új emberkereskedelem elleni stratégiát (COM(2021) 171 final) alkotott. Az EU Tanácsa ezzel összefüggésben a szervezett bűnözés elleni küzdelem prioritásai között harmadik helyre sorolta az emberkereskedő hálózatok felszámolását (8665/21).

Magyarországon az elmúlt évtizedben több jogalkotói lépés is történt az emberkereskedelem visszaszorítására, s azon belül különösen a gyermek áldozatok védelmére vonatkozóan. A Kormány 2020-ban új emberkereskedelem elleni stratégiát fogadott el, amely az áldozatok azonosítására és védelmére, a megelőzésre, de a rendőri és igazságügyi szolgáltatási szervek eljárásainak eredményesebbé tételére is fokozottan összpontosít (1046/2020. (II. 18.) Korm. határozat). Az elmúlt évek erőfeszítéseit nemzetközi szervezetek is elismerték, de egyben több hiányosságot is feltártak (CoE-GRETA 2019; U.S. Department of State 2021; ECPAT International–Hintalovon 2021).

Típusok és áldozatok

Az emberkereskedők áldozataikat erőszakkal, kényszerrel vagy megtévesztéssel hálózják be, és főként anyagi haszon-szerzés céljából zsákmányolják ki őket. Az emberkeresked-

Az emberkereskedelem áldozatai az EU-ban, 2017–2018 (EU-27)

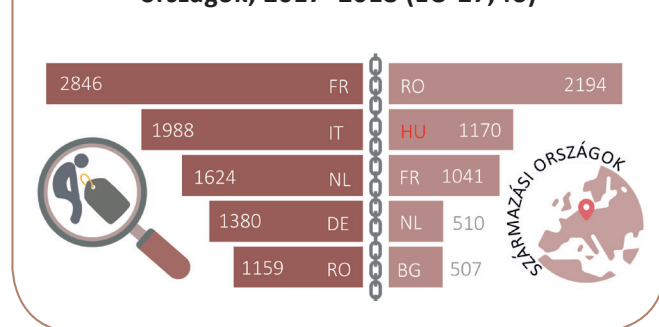

lem bűncselekménye általában magába foglalja a szexuális kizsákmányolást, a kényszersmunkát és munkaerő-kizsákmányolást, a kényszerszolgáltatásokat, a kényszerkoldulást, a szolgaság egyéb megvalósulási formáit, valamint a különféle bűncselekményekre kényszerítést, a szervek kivételét, a kényszerházasságot és az illegális örökbefogadást is.

A Bizottság adatai (EC DG HOME 2020) alapján – bár azok tagállami összehasonlításokra módszertanilag nem teljesen alkalmasak – felvázolhatók a főbb uniós trendek. Az EU huszonhét tagállamában a legutóbbi, 2017–2018-ban készült adatfelvétel során 14 145 áldozatot regisztráltak, szemben a 2015–2016-ban azonosított 13 461 fővel. Számuk azonban a látencia miatt még magasabb lehetett. Az áldozatok közel fele uniós országokból, másik fele leginkább Nigériából, Albániából, Vietnámból és Kínából származott. 60 százalékuk szexuális kizsákmányolást, 15 százalékuk munkaerő-kizsákmányolást szenvedett el. A kizsákmányoltak

több mint kétharmada nő és lány volt, akiket az emberkereskedők főként szexuális kizsákmányolás céljából kerítettek hatalmukba. A munkaerő-kizsákmányolás ezzel szemben többnyire a férfiakat és fiúkat érintette. Összességében majdnem minden negyedik áldozat kiskorú volt, ami a jelzett időszakban a korábbi évekhez képest növekvő tendenciát mutatott. A kiskorúak több mint 60 százaléka szexuális kizsákmányolás áldozatává vált. A kiskorúak között a lányok aránya kimagasló – több mint 80 százalék – volt.

A legtöbb áldozatot azonosító, illetve a legtöbb uniós származású áldozatot adó országok, 2017–2018 (EU-27, fő)

Magyarországon 2017–2018-ban a regisztrált áldozatok között kiugróan magas (89%) volt a nők és lányok aránya. Az áldozatok túlnyomó többsége (97%) szexuális kizsákmányolást szenvedett el. A kizsákmányoltak között uniós szinten hazánkban volt a legmagasabb a kiskorúak aránya (55%). Az uniós állampolgárságú áldozatok közül a második legtöbb magyar volt, többségük az elmaradottabb régiókból került ki (EC DG HOME 2020; ECPAT International–Hinterlatovon 2021).

Rizikófaktorok és új kihívások

Az emberkereskedők főként a társadalom azon kiszolgáltatott egyéneit környékezik meg, akik kevésbé képesek ellenállni a kényszerítéssel és a befolyásolással szemben. Az áldozattá válásban a szegénység, a társadalmi kirekesztettség, a kábítószer-függőség, a mentális betegségek és fogyatékoságok, az iskolázatlanság és a tájékozatlanság komoly rizikófaktoroknak számítanak (COM(2020) 661 final).

Az adatok rámutatnak az emberkereskedelem nemi dimenziójára is. A nők sokrétű, de főként szexuális kizsákmányolását az EU Parlamentje és Bizottsága a nők elleni erőszak formájának tekinti, forrását pedig a nemek közötti egyenlőtlenségben látja (2020/2029(INI); COM(2020) 661 final).

Az Európába tartó migráns személyek – különösen a nők és kísérő nélküli gyermekek – az emberkereskedelem szempontjából a legveszélyeztetettebbek közé tartoznak. Az Europol arra figyelmeztet, hogy a világ válságövezeteiben növekvő szervezett bűnözés és elvándorlás fokozhatja az emberkereskedelem térnyerését (Europol EMSC 2020).

Az áldozattá válás kockázati tényezői között komoly rizikófaktorot jelentenek a Covid19-járvány hatásai, de az emberkereskedők szinte teljes tevékenységspektrumának online térbe történő áthelyeződése is. Mindezek növelik a sérülékeny csoportok, különösen a gyermekek és nők veszélyeztetettségét, egyben kihívást jelentenek a bűnüldöző szervek számára is (Europol 2020; UNODC 2021).

Az emberkereskedők kihasználják az EU-tagországok eltérő jogi szabályozásait és hatósági gyakorlatait is. Azon országokban például, ahol legális a prostitúció, a bűnesetek halmozódása figyelhető meg. Mindemellett számos országban bűnelkövetőként regisztrálják a bűncselekményekre kényszerített áldozatokat, aminek következtében az érintettek nem mernek a hatóságokhoz fordulni. A bűnözőket motiválhatja, hogy alacsony arányban ítélik el őket. 2017–2018-ban az EU huszonegy államában közel 11 800 főt – főként uniós állampolgárságú férfit – gyanúsítottak vagy tartóztattak le emberkereskedelem vádjával, míg 2426 személyt ítélték el (EC DG HOME 2020; COM(2020) 661 final).

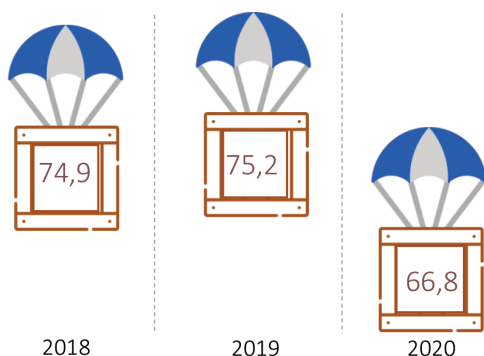
Az EU új stratégiai céljai

A feltárt hiányosságok és kihívások kezelése, illetve az áldozattá válás növekvő kockázata miatt a Bizottság a 2021-ben előterjesztett emberkereskedelem elleni stratégiájában (COM(2021) 171 final) – összhangban az ENSZ 2030-as fenntartható menetrendjének 5. és 16. céljával – fokozott fellépést sürget. A stratégia főbb prioritásai a következők:

- a bűnszervezetek elleni bünyügyi fellépések fokozása;
- a büntetőeljárások eredményességének növelése;
- a kizsákmányolás iránti kereslet csökkentése;
- a társadalmi egyenlőtlenségek, a szegénység és a tájékozatlanság felszámolása;
- az áldozatok eredményesebb védelme;
- a technológiai kihívások kezelése.

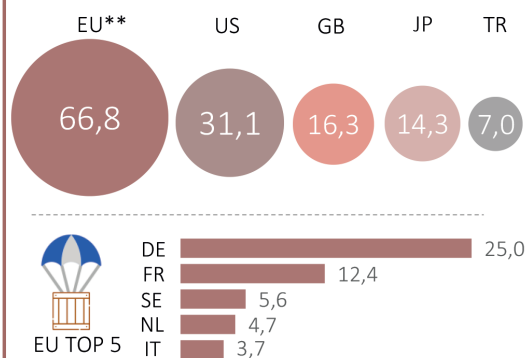
A stratégia fő üzenete úgy foglalható össze, hogy amíg az emberkereskedelem bűnözői modelljének alapjai – a kizsákmányolható sérülékeny csoportok és egyének, a fizetőképes kereslet és az alacsony büntetési kockázatok – adottak, addig az emberkereskedelem potenciális veszélyt jelent az Európai Unió minden tagállamára és polgárára egyaránt.

EU-TAGÁLLAMOK ÉS INTÉZMÉNYEK ODA-KIADÁSAI, EU-ODA*(milliárd euró)

* Hivatalos Fejlesztési Segítségnyújtás (Official Development Assistance) támogatási egyenértékben (lásd Fogalomtár). 2020: előzetes adatok.

AZ EU ÉS EGYÉB ÁLLAMOK ODA-KIADÁSAI 2020-BAN, TOP 5 (milliárd euró*)

* Támogatási egyenértékben. 2020: előzetes adatok.

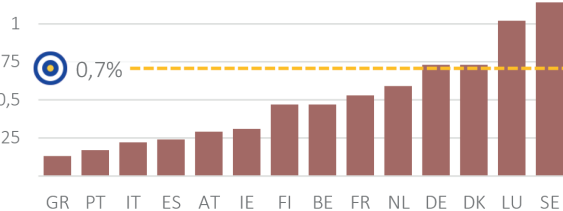
** Tagállamok és intézmények összesen.

AZ EU 2015-BEN VÁLLALT TÁMOGATÁSI CÉLJAI

- Az éves EU-ODA 2030-ig eléri az EU bruttó nemzeti jövedelmének (GNI) 0,7%-át. 2020-ban ez az érték 0,5%-ot tett ki.
- A 2002 előtt csatlakozott országok a legalább 0,7%-os, a továbbiak a 0,33%-os ODA/GNI célt tűzték ki 2030-ig.
- A legkevésbé fejlett országok számára nyújtott támogatások rövid távon eléri az EU-GNI 0,15-0,20%-át. 2019-ben ez 0,12%-ot tett ki.

(Adatok Támogatási Egyenértékben)

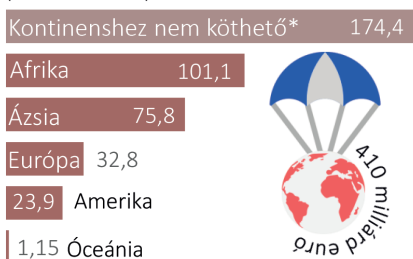
2002 ELŐTT CSATLAKOZOTT ORSZÁGOK ODA/GNI ARÁNYA 2020-BAN

2002 UTÁN CSATLAKOZOTT ORSZÁGOK ODA/GNI ARÁNYA 2020-BAN

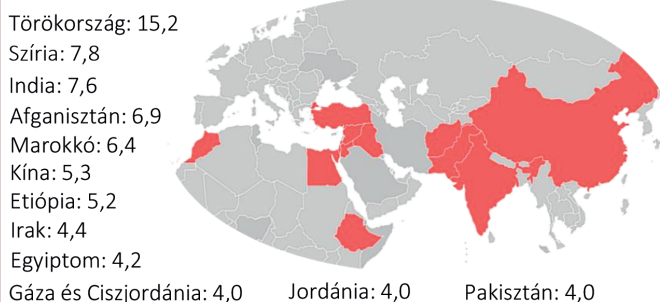

AZ EU ÁLTAL NYÚJTOTT KOLLEKTÍV ODA FÖLDRAJZI MEGOSZLÁSA, 2015–2019 (milliárd euró)

* Főként multilaterális szervezetek

AZ EU ÁLTAL TÁMOGATOTT TOP 10 ORSZÁG, 2015–2019 (milliárd euró)

AZ EU 2021–2027-ES KÖLTSÉGVETÉSÉBEN TERVEZETT FŐBB KÜLSŐ TÁMOGATÁSI KIADÁSOK

- Szubszaharai Afrika: 29,2 Mrd euró
- Keleti és déli szomszédság: 19,3 Mrd euró
- Ázsia és csendes-óceáni térség: 8,5 Mrd euró
- Amerika és karib-tengeri térség: 3,4 Mrd euró

Források

Nemzetközi klímapolitika

- Di Ciommo, Mariella – Ahairwe, Pamela Eunice (2021): The EU budget and external climate financing: the state of play. *ECDPM Briefing Note No. 132*.
- Hansen, James et al. (2016): Global Temperature in 2015. *Columbia University*.
- IEA (International Energy Agency) (2021): *2021 World Energy Outlook (WEO)*. Párizs: IEA.
- Masson-Delmotte, V., P. et al. (szerk.) (2021): *Climate Change 2021. The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. IPCC, Cambridge University Press.
- Tänzler, Dennis et al. (2021): *EU climate change diplomacy in a post-Covid-19 world*. European Parliament.
- UN (United Nations) (2021a) *The Sustainable Development Goals Report*. 2021.
- UN (United Nations) (2021b): *Glasgow Climate Pact*.
- UN Environment (United Nations Environment Programme) (2018): *Emissions Gap Report 2018*.
- UNEP (United Nations Environment Programme) (2021): *Emissions Gap Report 2021: The Heat Is On. A World Of Climate Promises Not Yet Delivered*. Nairobi.

Az Európai Unió fejlesztési politikája a fenntartható fejlődésért

- Bassot, Étienne (2022): Ten issues to watch in 2022. EPRS PE 698.852.
- BKP Development (2020): *Effective Development Cooperation. Does the EU deliver? Detailed Analysis of EU Performance*.
- Burni, Aline et al. (2022): *Who called Team Europe? The European Union's development policy response during the first wave of COVID-19*. *The European Journal of Development Research* 34: 524–539.
- EU Aid Explorer honlapja.
- Team Europe: €34 billion disbursed so far to tackle COVID-19 in partner countries. *European Commission*, 2021. szeptember 16.
- Eurostat (2021): *Sustainable development in the European Union. Monitoring report on progress towards the SDGs in an EU context*. 2021 edition.
- COVAX crosses milestone of 500 million donated doses shipped to 105 countries. *Gavi*, 2022. február 4.
- Koch, Svea et al. (2021): EU Development Policy as a Crisis-Response Tool? Prospects and Challenges for Linking the EU's COVID-19 Response to the Green Transition. *Discussion Paper 27/2021*. Bonn: German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE).
- Lundsgaarde, Erik (2021): The EU-UNDP Partnership and Added Value in EU Development Cooperation. *Discussion Paper 20/2021*. Bonn: German Development Institute / Deutsches Institut für Entwicklungspolitik (DIE).

- Mouthaan, Melissa (2022): How does the 'Migration Crisis' impact on EU Relations with African Countries? *JCMS*, január 21.
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2020): *Aid by DAC members increases in 2019 with more aid to the poorest countries*.
- UNDP (United Nations Development Programme) (2020): *The next frontier. Human development and the Anthropocene. Human Development Report 2020*.

Az Európai Unió válságkezelési szerepvállalása a Száhel krízisövezetében

- AC (Africa Center for Strategic Studies) (2021): *Spike in Militant Islamist Violence in Africa Underscores Shifting Security Landscape*.
- AC (Africa Center for Strategic Studies) (2022): *Surge in Militant Islamist Violence in the Sahel Dominates Africa's Fight against Extremists*.
- Bøås, Morten (2019): *The Sahel Crisis and the Need for International Support*. Uppsala: The Nordic Africa Institute.
- Bodewig, Christian (2019): Climate change in the Sahel: How can cash transfers help protect the poor? *Brookings*, december 4.
- Borrell, Josep Fontelles (2021): *European foreign policy in times of COVID-19*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Faleg, Giovanni (szerk.) (2021): African Futures 2030. Free trade, peace and prosperity. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*. Chaillot Paper 164.
- Immenkamp, Beatrix (2021): European Peace Facility. Investing in international stability and security. EPRS PE 690.641.
- Ioannides, Isabelle (2020): Peace and security in 2020. Evaluating the EU approach to tackling the Sahel conflicts. EPRS PE 654.173.
- Lowcock, Mark (2020): The Greater Sahel: How To Avert A Looming Tragedy. A Paris Institute for Political Science konferencián elhangzott beszéd. *UN*, október 13.
- Maïga, Ibrahim – Adam, Nadia (2018): What exactly are foreign troops protecting in the Sahel? *ISS*, április 27.
- Osland, Kari M. – Erstad, Henriette U. (2020): Irregular Migration and Divergent Understandings of Security in the Sahel. *IAI Commentaries* 20/75.

Hibrid fenyegetések és az energetikai infrastruktúra biztonsága

- CSIS (Center for Strategic and International Studies) (2021): *Significant Cyber Incidents*.
- Deni, John R. (2021): NATO Must Adapt to an Era of Hybrid Threats. *Carnegie Europe*, december 2.
- EC (European Commission) (2021): *Statement by President von der Leyen at the joint press conference with NATO Secretary-General Stoltenberg and Lithuanian President Nausėda in relation to the situation in Belarus and at its border with the EU*. 2021. november 28.

Görgey Péter – Krasznay Csaba (szerk.) (2021): *Villamosenergetikai ipari felügyeleti rendszerek kiberbiztonsági kézikönyve. 2021. A 2019. decemberében kiadott kézikönyv aktualizálása a 2021. évi történések alapján (2022. január)*. Nemzeti Kibervédelmi Intézet.

Heigl, Jana (2021): #Faktenfuchs: Kann ein Hackerangriff für einen Blackout sorgen? *BR24.de*, június 26.

Hatalmas kibertámadás miatt leállt az Egyesült Államok legnagyobb üzemanyagvezeték-hálózata. *MTI*, 2021. május 8.

NATO (North Atlantic Treaty Organization) (2015): *NATO and New Ways of Warfare: Defeating Hybrid Threats*. NDC Conference Report.

Siman-Tov, David – Even Shmuel (2020): A New Level in the Cyber War between Israel and Iran. *INSS Insight* No. 1328.

Stupp, Cathrine (2021): European Energy Sector Prepares for New Cybersecurity Rules. *Wall Street Journal*, június 8.

Zaremba, Kateryna – Solodkyi, Sergiy (2021): The Evolution of Russian Hybrid Warfare: the Case of Ukraine. *CEPA*, január 29.

Küzdelem az emberkereskedelem ellen

CoE-GRETA (Council of Europe Group of Experts on Action Against Trafficking in Human Beings) (2019): *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Hungary*. Second evaluation round. GRETA(2019)13.

EC DG HOME (European Commission, Directorate-General for Migration and Home Affairs) (2020): *Data collection on trafficking in human beings in the EU*.

ECPAT International – Hintalovon (Hintalovon Gyermekjogi Alapítvány) (2021): *Jelentés a gyermekek szexuális kizsákmányolásának formáiról, jellemzőiről és méreteiről. ECPAT Országjelentés: Magyarország*. 2021. február.

Europol (2020): *The challenges of countering human trafficking in the digital era*.

Europol EMSC (2020): *European Migrant Smuggling Centre. 4th Annual Report. 2020*.

UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime) (2021): *The effects of the COVID-19 pandemic on trafficking in persons and responses to the challenges. A global study of emerging evidence*.

U.S. Department of State (2021): *Trafficking in Persons Report. June 2021*.

Az EU fejlesztési segélypolitikája számokban

9549/21 Az Európai Tanács részére készített 2021. évi éves jelentés az EU által nyújtott fejlesztési támogatás célértékeiről – A Tanács következtetései, 2021. június 14.

Európai Bizottság (2021): *Szomszédsági, Fejlesztési és Nemzetközi Együttműködési Eszköz (NDICI) – „Globális Európa”, június 9*.

European Commission: EU Aid Explorer honlapja.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2021): Official development assistance (ODA) database.